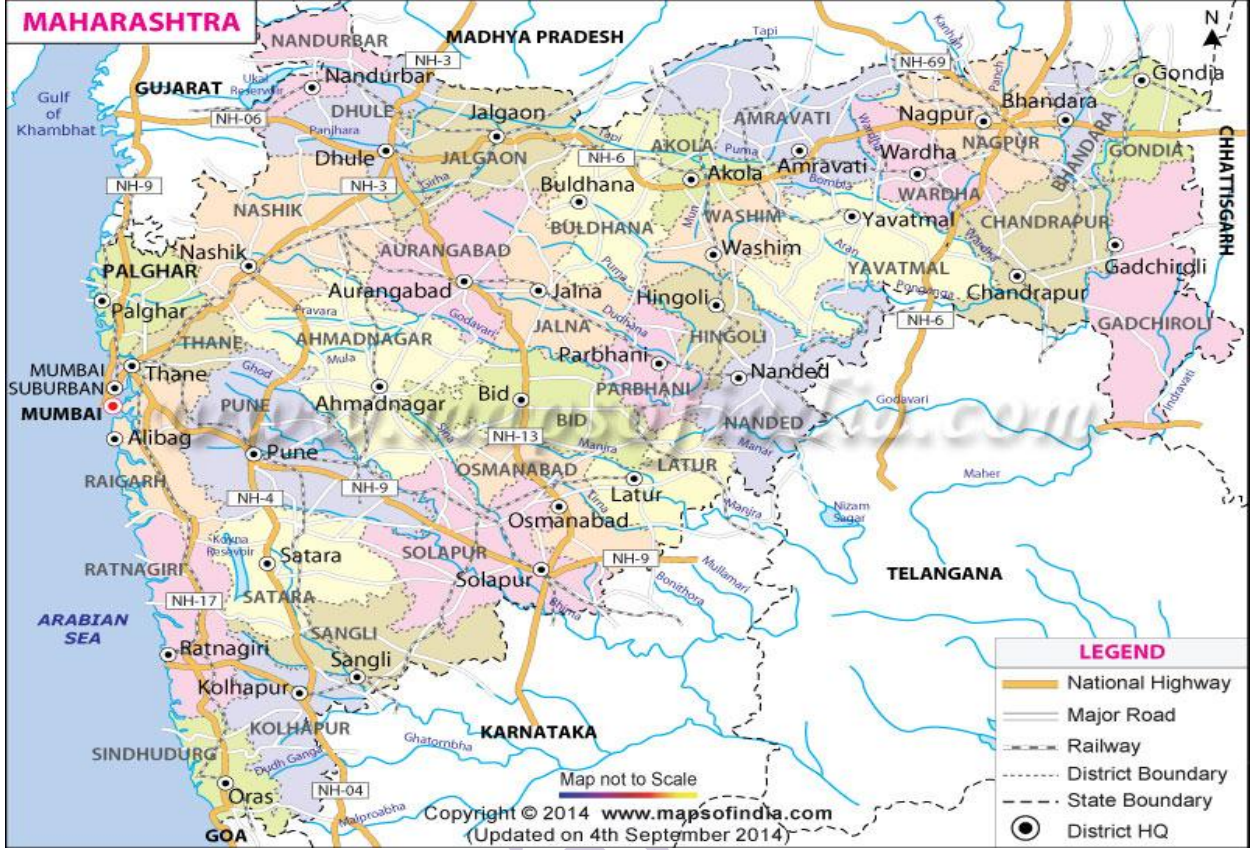

મહારાષ્ટ્ર

- ❖ સીમાઓ :-ઉત્તરમાં મધ્યપ્રદેશ, દક્ષિણમાં કર્ણાટક અને તેલંગાણા, પૂર્વમાં અરબી સમુદ્ર અને પશ્ચિમમાં છત્તીસગઢ રાજ્યની સરહદ આવેલી છે.
- ❖ ક્ષેત્રફળ :- ૩,૦૭,૬૯૦ (ચો.કિ.મી)
- ❖ દેશમાં સ્થાન :-ત્રીજો
- ❖ સ્થાપના :- તા.૧/૫/૧૯૬૦
- ❖ પાટનગર :- મુંબઈ
- ❖ સૌથી મોટું શહેર :- મુંબઈ
- ❖ રાજ્યપાલ :-ભગતસિંહ કોશિયારી
- ❖ મુખ્યમંત્રી :-એકનાથ શિંદે
- ❖ સ્પીકર :-
- ❖ રાજભાષા :- મરાઠી
- ❖ રાજ્ય પક્ષી :- લીલા કબૂતર
- ❖ રાજ્ય પશુ :-વિશાળકાચ ખિસકોલી

- ❖ રાજ્ય વૃક્ષ :- આંબો
- ❖ રાજ્ય ફૂલ :- લેંગરસ્ટોમિયા
- ❖ રાજ્ય નૃત્ય :- લાવણી
- ❖ રાજ્ય રમત :-
- ❖ ઉત્સવો :- ગણેશોત્સવ, શિવાજી જયંતી, જન્માષ્ટમી
- ❖ હાઈકોર્ટ :- મુંબઈ
- ❖ હવાઈમથક :- છત્રપતિ શિવાજી આંતરરાષ્ટ્રીય એરપોર્ટ(મુંબઈ),ઓરંગાબાદ, નાગપુર, પૂણે , સોલાપુર અને રત્નાગિરી
- ❖ કુલ વસ્તી :-૧૧,૨૩,૭૨,૯૭૨ (૨૦૧૧)
- ❖ વસ્તી ક્રમ :- બીજો
- ❖ વસ્તી ગીચતા :- ૩૬૫
- ❖ જાતિ પ્રમાણ :- ૯૨૯
- ❖ સાક્ષરતાનો દર :- ૮૨.૩%
- ❖ લોકસભાની સીટો :- ૪૮
- ❖ વિધાનસભાની સીટો :- ૨૮૮
- ❖ વિધાન પરિષદની બેઠકો :- ૭૮
- ❖ રાજ્યસભાની સીટો :- ૧૯
- ❖ મહાનગરપાલિકા :- ૨૭
- ❖ જીલ્લાની સંખ્યા :-૩૬ (સૌથી મોટો જીલ્લો અહમદનગર અને સૌથી નાનો જીલ્લો મુંબઈ)
- ❖ દરિયાકિનારો :- ૭૨૦ કિમી.
- ❖ તાલુકાની સંખ્યા :- ૩૫૮
- ❖ ગામડાઓ :- ૪૩,૭૨૨
- ❖ મહાનગર :- મુંબઈ (દેશની આર્થિક રાજધાની) ,પુણે, નાગપુર,નાસિક,જલગામ, અહમદનગર,સતારા, સાંગલી, શીલાપુર, કોલ્હાપુર, અમરાવતી,સંભાજીનગર, લાતુર, વર્ધા, નંદૂરબાર અને ભીડ
- ❖ મુખ્ય પાક :- તમાકુ, મગફળી,કઠોળ શેરડી,ડાંગર,જુવાર અને બાજરી
- ❖ મુખ્ય ઉદ્યોગ :-
 - સુતરાઉ કાપડ ઉદ્યોગ :- મુંબઈ (સૌપ્રથમ મિલ -1854માં કાવસજી દાવર દ્વારા સ્થાપિત), પૂના, સોલાપુર, કોલ્હાપુર અને નાગપુર

- ગરમ કાપડ ઉદ્યોગ :- જલગાંવ અને મુંબઇ
- એલ્યુમિનિયમ ઉદ્યોગ :- BALCO (કોચના)
- કાગળ ઉદ્યોગ :- મુંબઇ, પુણે, કલ્યાણ, રેહા,પિંપરી,જલગાંવ, બલ્લારપુર અને ખંડાલા
- મોટરકાર ઉદ્યોગ :- પ્રીમિયર ઓટોમોબાઇલ્સ (મુંબઇ), મહિન્દ્રા એન્ડ મહિન્દ્રા(પુણે), સાઇકલ (મુંબઇ), મોટરસાઇકલ(પુણે)
- જહાજ ઉદ્યોગ :- મઝગાંવ ડોકયાર્ડ (મુંબઇ)
- કાચ ઉદ્યોગ :- મુંબઇ, પુણે, નાગપુર, સતારા અને સોલાપુર
- ઇલેક્ટ્રોનિક્સ ઉદ્યોગ :- મુંબઇ
- ઓઇલ રિફાઇનરી :- ભારત પેટ્રોલિયમ કોર્પોરેશન લિ (BPCL), મુંબઇ અને હિંદુસ્તાન પેટ્રોલિયમ કોર્પોરેશન લિ (HPCL), મુંબઇ
- દવા ઉદ્યોગ :- મુંબઇ
- ❖ બંદરો :- મુંબઇ, માલવણ, માંડવી, વસાઈ અને રત્નાગિરી
- ❖ ખનીજ :-
 - બોક્સાઈટ :- કોલ્હાપુર, રત્નાગિરી,સાતારા અને થાણે
 - લોહ અયસ્ક:- પીપળગામ,લોહરા અને રત્નાગીરી જીલ્લો
 - મેંગેનીઝ :- નાગપુર , રત્નાગિરી
 - કોલસો :- કામ્પટે, ચંદ્રપુર
- ❖ મુખ્ય નદીઓ :-ગોદાવરી, ભીમા, વર્ધા, વેણુગંગા, કૃષ્ણા,કોચના
- ❖ સરોવર :- લોનાર સરોવર (જવાળામુખી દ્વારા બનેલું સરોવર), કોચના
- ❖ પર્વતો :- સાતપુડા, સહ્યાદ્રી,પશ્ચિમી ઘાટ, બાલાઘાટ, કાલ સુવાઈ,
- ❖ પ્રખ્યાત ગિરિમથકો :- લોનાવાલા, ખંડાલા, માથેરાન અને મહાબળેશ્વર
- ❖ પરિયોજનાઓ :-
 - ભીમા પરિયોજના (ભીમા નદી)
 - જાયકવાડી પરિયોજના (ગોદાવરી નદી)
- ❖ ગિરિમથક :- મહાબળેશ્વર, માથેરાન
- ❖ મહેલ :- આગાખાન મહેલ (પુણે),
- ❖ જળાશય ડેમ :-
- ❖ અભ્યારણ્ય :-

- માનસ અભ્યાસ (હાથી,વાઘ,ચિત્તો,સાબર,હરણ)
 - મેલાઘાટ અભ્યાસ (અમરાવતી જિલ્લો- વાઘ, ચિત્તો,સ્ત્રોથ,રીંછ), (ટાઈગર રિઝર્વ)
 - તાડોબા ટાઈગર રિઝર્વ, અંધેરી
 - કર્નાલા પક્ષી અભ્યાસ (રાયગઢ જિલ્લો -પનવેલ)
 - તાનસા અભ્યાસ (થાણે)
 - રાધનગરી અભ્યાસ (કોલ્હાપુર)
 - રેહેકુરી કાળિયાર અભ્યાસ (અહમદનગર)
- ❖ રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન :-
- સંજય ગાંધી રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન
 - બોરીવલી ચંદોલી રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન (મુંબઈ-સાબર, ચૌશીન્ગા, જંગલી ડુક્કર)
 - પેંચ રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન (ટાઈગર રિઝર્વ)
 - ગુગામલ રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન
 - તોડોલા રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન (ચંદ્રપુર)
- ❖ પરમાણુ ઊર્જા મથક :- તારાપુર
- ❖ સંશોધન કેન્દ્ર :-
- અણુવિજ્ઞાન સંશોધન કેન્દ્ર (BARC- ટ્રોમ્બે)
 - નેશનલ ડિકેન્સ એકેડમી (ખડકવાસલા)
- ❖ જળ વિદ્યુત યોજનાઓ :-
- કોયના જળ વિદ્યુત પરિયોજના
 - ટાટા જળવિદ્યુત પરિયોજના
- ❖ જોવાલાયક સ્થળો :-શ્રી સિદ્ધિવિનાયક મંદિર (મુંબઈ-દાદર),અજન્તા અને ઈલોરાની ગુફાઓ, એલિફન્ટા, કાર્લ ગુફાઓ, મહાબળેશ્વર, પંઢરપુર,નાસિક, સાંઈબાબા મંદિર (શિરડી), માથેરાન, મુંબઈ ગેટ વે ઓફ ઈન્ડિયા, ઔરંગાબાદ,ખંડાલા, મેલાઘાટ, જવાહર,ગેટવે ઓફ ઈન્ડિયા, મહાલક્ષ્મી મંદિર, સિદ્ધિવિનાયક મંદિર,જુહુ બીચ, પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ મ્યુઝિયમ, તાજ હોટલ, મુંબાદેવી મંદિર, મરીન ડ્રાઈવ, હેગિંગ ગાર્ડન, નહેરૂ તારા મંદિર, કનહેરી ગુફાઓ, ખ્વાજા અલી દરગાહ, એલિફંટાની ગુફાઓ, એસ્સેસ વર્લ્ડ(મુંબઈ), સાંઈબાબાનું મંદિર(શિરડી), બોટનીકલ ગાર્ડન(પુણે), બીબીકા મકબરા,ઔરંગઝેબની કબર, દોલતાબાદનો કિલ્લો (ઔરંગાબાદ),વિઠોબાનું મંદિર(પંઢરપુર), ભીમાશંકરનું મંદિર (ભીમાશંકર), ધુખ્મેશ્વર મહાદેવનું

મંદિર (વેરુળ), વૈજનાથ મહાદેવનું મંદિર (પરલી), વિનોબા ભાવેનો આશ્રમ (પવનાર),
સેવાગ્રામ આશ્રમ, સંત તુકારામ મહારાજ શીલા મંદિર (દેહુ)

❖ મહત્વની યોજનાઓ :-

વિશેષ માહિતી :-

- ⇒ મહારાષ્ટ્ર રાજ્યના પ્રથમ મુખ્યમંત્રી યશવંતરાય ચૌહાણ (૧૯૬૦-૬૨) હતા અને પ્રથમ રાજ્યપાલ તરીકે
- ⇒ નાસિક સહ્યાદ્રી પર્વતમાળાનું હિન્દુ તીર્થસ્થલ છે. નાસિક પશ્ચિમના કાશી તરીકે વિખ્યાત છે.
- ⇒ મહારાષ્ટ્ર રાજ્યમાં ઔરંગાબાદ પાસે ઇલોરાની ગુફાઓમાં કુલ ૩૪ ગુફાઓ આવેલી છે. જેમાં ૧ થી ૧૨ નંબરની બૌદ્ધ ધર્મને લગતી ગુફાઓ, ૧૩ થી ૨૯ નંબરની ગુફાઓ હિન્દુ ધર્મને લગતી ગુફાઓ અને ૩૦ થી ૩૪ નંબરની જૈન ધર્મને લગતી ગુફાઓ આવેલી છે. હિન્દુ ધર્મની ૧૬ નંબરની ગુફામાં કૈલાસમંદિર આવેલું છે જેનું નિર્માણ રાષ્ટ્રકૂટ રાજાઓના સમયમાં હિન્દુ ધર્મની ગુફાઓનું નિર્માણ થયેલું છે.
- ⇒ મહારાષ્ટ્ર રાજ્યમાં મુંબઈથી ૧૨ કિમી દૂર અરબસાગરમાં એલિફન્ટાની કુલ સાત ગુફાઓ આવેલી છે. એલિફન્ટા નામ પોર્ટુગિઝોએ આપેલું છે. તેમણે આ નામ અહીં પથ્થરમાંથી કોતરેલા હાથીના શિલ્પના કારણે આપ્યું છે. જેમાં ગુફા નંબર-૧ ને ઇ.સ. ૧૯૮૭માં યુનેસ્કો દ્વારા વૈશ્વિક વારસાના સ્થળોમાં એલિફન્ટાને સ્થાન આપવામાં આવ્યું છે. આ સ્થળને માછીમારો ' ધારાપુરી' તરીકે ઓળખે છે.
- ⇒ ભારતમાં ડુંગળીનું સૌથી વધુ ખેતી મહારાષ્ટ્રમાં થાય છે.